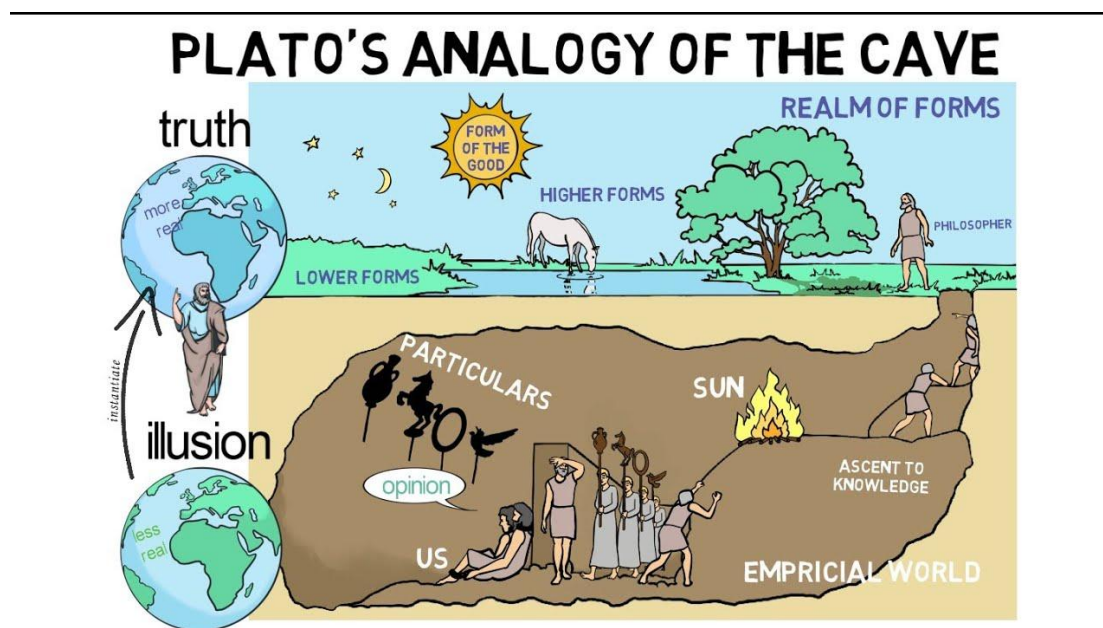

Ο μύθος της σπηλιάς του Πλάτωνα

Γράφει ο: Ψαθάκης Αντώνης

Ας μιλήσουμε λοιπόν για το σπήλαιο. Τι είναι ένα σπήλαιο; Πως λειτουργεί σε εμάς; Τι ήθελε να μας πει ο Πλάτωνας με την παράθεση αυτού του μύθου μέσα από τα λόγια του Σωκράτη στο έργο του Πολιτεία; Και, κυρίως, τι μπορούμε να αποκομίσουμε εμείς από όλα αυτά;

Είναι σημαντικό, που το άρθρο αυτό γράφεται σε μια εποχή που τα σημάδια και η διαχρονικότητα αυτού του μύθου είναι όλο πιο κοντά μας καθημερινά. Βλέπουμε συνεχώς μεσαιωνικά στοιχεία και συμπεριφορές ενώ βρισκόμαστε σε μια εποχή τεχνολογίας και εξέλιξης. Όμως ο σκοταδισμός, η παραπληροφόρηση, οι επιδημίες, ο εγωκεντρισμός και αλλά βασικά μεσαιωνικά χαρακτηριστικά είναι πάλι παρόντα με ένα νέο πέπλο. Χρειάζεται από τον καθένα μας μια ανοιχτή και ελεύθερη σκέψη χωρίς προκαταλήψεις ή φανατισμό για να μπορέσουμε να εμβαθύνουμε, να αντιληφθούμε και να ερμηνεύσουμε πέρα από τα σημάδια. Το μήνυμα του σπηλαίου, επαναστατικό και σύγχρονο ταυτόχρονα, απαιτεί από τον καθένα μας τόλμη και γενναιότητα για να μπορέσει να μας αφυπνίσει και να μας δια φωτίσει επί της ουσίας.

Αν παρομοιάσουμε την ανθρωπότητα με ένα κοπάδι προβάτων, τότε σε κάθε πρόβατο θα λέγαμε πως βρίσκεται εν δυνάμει, αλλά σε ύπνωση, ένας ήρωας.

Ας δούμε εικονοπλαστικά τώρα, πως θα λειτουργούσε ένα κοπάδι ή μια κοινότητα προβάτων/ηρώων αν αυτά μπορούσαν να σκεφτούν όπως εμείς οι άνθρωποι. Καταρχάς, υπάρχει πάντα ένας βοσκός/αρχηγός για τα πρόβατα. Υπάρχουν επίσης, ένας αρχηγός κριάς και το τσοπανόσκυλο, που οδηγούν το κοπάδι βάσει αυτών που τους έχει ορίσει ο βοσκός. Πως λειτουργεί όμως αυτός;

Αρχικά για να μπορέσει να γίνει κάποιος βοσκός θα έλεγε κανείς πως απαιτείται μια ικανότητα ανώτερης δύναμης, νόησης και γνώσης για να μπορέσουν να

ικανοποιηθούν σωστά οι ανάγκες των προβάτων. Αυτό χρειάζεται θέληση για μάθηση και χρόνια παρατήρηση στον τρόπο λειτουργίας τους. Φυσικά, υπάρχει πάντα μέσα στο βοσκό η σκοπιμότητα να εκμεταλλευτεί προς όφελος του το κοπάδι, αλλιώς δεν θα γινόταν εξαρχής βοσκός. Ο βοσκός κατέχει τη γη και διάφορους πόρους. Αφού γνωρίσει τις ανάγκες τους και τον τρόπο συμπεριφοράς τους, πιθανώς θα δράσει σαν σωτήρας για αυτά προσφέροντας όσα εκείνα αποζητούν, δηλαδή φαγητό, στέγη και κυρίως προστασία. Ίσως τα εκφοβίζει που και που, ότι εκεί έξω παραμονεύει ο λύκος και σίγουρα θα βρει κάποιο τέχνασμα για να τα κάνει να πειστούν ότι χωρίς αυτόν η εύρεση τροφής είναι αδύνατη. Επίσης, θα τους παρέχει κάποιο κτηνίατρο ως ένδειξη φροντίδας όταν και μόνο όταν αυτό είναι απαραίτητο, κάνοντας τα να πιστεύουν πως αυτή η δωρεάν προσφορά του «καλού αφέντη» τους έρχεται ανιδιοτελώς από αγάπη και μάλιστα χωρίς κανένα από μέρους τους προσωπικό κόστος.

Έτσι, τα πρόβατα με το καιρό θα νιώθουν ότι προσφέρονται – υποτάσσονται και ζουν σε ένα ασφαλές περιβάλλον, αρχίζοντας να μην έχουν ανάγκη πια να αναζητήσουν κάτι κάπου αλλού. Θα συνηθίσουν να ζουν στο μαντρί ή στο βοσκοτόπι που τους έχει ορίσει ο βοσκός τους, θεωρώντας ότι αυτή είναι η φυσιολογική ζωή που θα έπρεπε να έχουν. Αυτή είναι πλέον η πραγματικότητα-κανονικότητα τους. Η εργασία τους είναι να παράγουν γάλα αλλιώς ο βοσκός δεν θα τα ταΐσει. Τα αρνάκια τους θα μεγαλώσουν με τα ίδια συγκεκριμένα πρότυπα και ο κόσμος τους θα είναι αυτός που έχει ήδη οριστεί. Ρόλος τους είναι να εκπληρώσουν την όλο και μεγαλύτερη επιθυμία του βοσκού/ αφέντη τους για γάλα και τίποτα περισσότερο. Δεν θα ξέρουν πλέον καν πως είναι να ζει κάποιο πρόβατο διαφορετικά. Δεν θα έχουν δικαίωμα να βγουν στον ήλιο παρά μόνο για να φάνε όσο πιο γρήγορα γίνεται ώστε να μπορέσουν μετά να παραγάγουν τις επιθυμητές ποσότητες που τους ζητούνται. Δεν θα έχουν το δικαίωμα να παίξουν, να τρέξουν, να δοκιμάσουν να φάνε και από διπλανά χωράφια. Ίσως μάλιστα δεν τους επιτραπούν καν αυτά και να εκτραφούν σε μια ειδική εγκατάσταση περιορισμένου χώρου στοιβαγμένα το ένα δίπλα στο άλλο, ταϊζόμενα μόνο μέσα από ειδικές ταΐστρες. Όποιο πρόβατο θελήσει να πει κάτι νέο ή να κάνει κάτι έξω από τα δεδομένα, αυτό θα φανεί περίεργο (ίσως και τρελό). Δεν θα γίνει πιστευτό για λογικό από τα υπόλοιπα πρόβατα, γιατί η αμοιβαία τους λογική τους υπαγορεύει ότι έτσι είναι ο κόσμος και τα πράγματα. Οτιδήποτε άλλο είναι παράλογο. Θα κυνηγηθεί από το βοσκό, τα τσοπανόσκυλα και ίσως τα ίδια τα πρόβατα μέχρι να βρεθεί πάλι στον 'ίσιο δρόμο'. Ίσως πάλι έρθουν με τον καιρό νέες τροφές και νέα συστήματα που θα κάνουν τα πρόβατα να αισθάνονται ότι προοδεύουν, ότι βρίσκονται στην καλύτερη δυνατή στιγμή τους. Ένα νέο είδος χορταριού ας πούμε. Με αυτό το τρόπο θα πειστούν ακόμα περισσότερο πως ότι γίνεται είναι για το καλό τους και θα είναι σε ένα βαθμό ίσως ευτυχισμένα.

Ο βοσκός έτσι, θα παρουσιαστεί σαν σωτήρας, σαν Θεός ηγέτης που οδηγεί το κοπάδι πάντα προς μια καλύτερη μοίρα. Για τα πρόβατα αυτός είναι κάτι ακατανόητο. Μπορεί να μην τον αντιλαμβάνονται καν ορισμένες φορές. Ουσιαστικά δεν ξέρουν και αγνοούν παντελώς τα κίνητρα και τον τρόπο σκέψης του. Το πιθανότερο είναι να πιστεύουν ότι κερδίζουν την τροφή τους με την παραγωγή τους, αλλά στην πραγματικότητα ο βοσκός κερδίζει πολύ παραπάνω από αυτό το γάλα. Κερδίζει πέραν των άλλων, την υπεραξία της παράγωγης των προβάτων, το καθαρό του κέρδος. Τα πρόβατα όμως δεν το γνωρίζουν αυτό. Η γνώση είναι δύναμη για το βοσκό. Με την απληστία του ίσως καταλήξει να πιέζει παραπάνω τα πρόβατα σε πιο εντατικές παράγωγες, με περισσότερα πρόβατα και ακόμα στενότερο χώρο εκτροφής. Εφόσον στόχος είναι το όλο και μεγαλύτερο κέρδος, θα αυξάνει και θα μηχανοποιεί

το κοπάδι όλο και περισσότερο. Ο βοσκός είναι έξυπνος. Δεν θα αφήσει να φανεί ποτέ υπαίτιος για κάτι. Θα βάλει μπροστά το τσοπανόσκυλο να φαίνεται και αν αυτό δεν κάνει καλά την δουλεία του θα το αντικαταστήσει την αμέσως επόμενη στιγμή.

Αν κάποιο πρόβατο τώρα επαναστατήσει και αποφασίσει να δραπετεύσει από το μαντρί, αν τα καταφέρει πρώτα από όλα να ξεφύγει από το κυνήγι και το ξύλο του βοσκού και του τσοπανόσκυλου και να παραμείνει ζωντανό, θα βρει ένα άλλο κόσμο μπροστά του. Προφανώς θα δυσκολευτεί να βρει τροφή. Θα αντιμετωπίσει διάφορους κινδύνους και κακοτοπιές και θα είναι σχεδόν αδύνατο να επιβιώσει. Φοβισμένο, ίσως γυρίσει πίσω στο κοπάδι και ξαναμπεί στο ίδιο μοτίβο. Υπάρχουν όμως και πρόβατα που ξύπνησαν, βγήκαν από το μαντρί, επιβίωσαν και δεν γύρισαν ποτέ. Προσαρμόστηκαν ξανά στο μέρος όπου είναι η πραγματική τους φύση να ζουν, μέσα στο δάσος και κάτω από τον Ήλιο. Είναι αυτά που απελευθερώθηκαν. Για αυτά πάσχιζε ο Σωκράτης και μας μίλησε μέσα από αυτόν ο Πλάτωνας. Ας δούμε τώρα λοιπόν την περιγραφή του μύθου αυτού.

Η Πλατωνική περιγραφή του Μύθου

Η ψυχές μοιάζουν με ανθρώπους που κατοικούνε μέσα σε μια σπηλιά, που έχει ανοιχτή είσοδο προς το φως. Φαντάσου τους ανθρώπους αυτούς, εκεί μέσα, από την παιδική τους ηλικία, αλυσοδεμένους στα πόδια και στο λαιμό. Δεν μπορούν να σηκωθούν αλλά ούτε και το κεφάλι τους να στρέψουν δεξιά και αριστερά. Κάθονται σε σημείο που έχουν την είσοδο της σπηλιάς στα νώτα τους και είναι αναγκασμένοι να βλέπουν πάντοτε μπροστά.

Υπόθεσε τώρα, πως πίσω τους καίει μια μεγάλη φωτιά και πως μπροστά από τη φωτιά περνάει ένας δρόμος που ένας τοίχος τον χωρίζει από τους αλυσοδεμένους. Η λάμψη της φωτιάς πέφτει στο βάθος της σπηλιάς ώστε να φωτίζει καλά το εσωτερικό της. Βάλε με το νου σου, πως αυτήν την ώρα περνάνε από το δρόμο άνθρωποι (θαυματοποιοί) κρατώντας λογής- λογής σκεύη, ανδριάντες και άλλα πολλά. Οι άνθρωποι αυτοί, καθώς διαβαίνουν, κρατάνε τα αντικείμενα τόσο ψηλά, ώστε αυτά να υψώνονται πάνω από τον τοίχο, που χωρίζει τους αλυσοδεμένους από το δρόμο. Οι σκιές τότε από τα αντικείμενα θα πέφτουν μέσα στο εσωτερικό της σπηλιάς. Οι αλυσοδεμένοι θα βλέπουν τις σκιές αυτών των αγαλμάτων, όχι όμως τις σκιές των ανθρώπων που τα κρατούν. Κι αν μάλιστα τύχει να ακούσουν κάποιο απόηχο από τις φωνές εκείνων, που περνούν πίσω από τους αλυσοδεμένους, τότε θα νομίσουν πως έρχεται από τις ίδιες τις σκιές. Θα πιστέψουν, πως οι σκιές μιλάνε, μιας και ποτέ δεν είδαν πραγματικούς ανθρώπους, ούτε ποτέ άκουσαν ανθρώπινη φωνή.

Αν κάποιος από τους δεσμώτες ελευθερωθεί και στραφεί προς την είσοδο της σπηλιάς και προς το φως, θα πονέσει, θα υποφέρει, θα θαμπωθεί και δε θα βλέπει τίποτα. Θα χρειαστεί μια νέα εκπαίδευση για να μπορέσει τελικά να δει τα πραγματικά αντικείμενα. Φαντάσου πως κάποιος του λέει πως, ότι έβλεπε όλη του τη ζωή ήταν μια ψευδαίσθηση και τον αναγκάζει να βγει από τη σπηλιά για να δει τον ήλιο. Πρώτα, θα δει καλύτερα τις σκιές από τις αντανάκλασεις των αντικειμένων στο νερό και μετά τα πραγματικά αντικείμενα, μετά τον νυχτερινό έναστρο ουρανό έως ότου τελικά θα καταφέρει να αντικρύσει τον ίδιο τον ήλιο και θα μπορέσει να τον αντιληφθεί όπως πραγματικά είναι. Όταν, μετά, θα θυμόταν τους συνδεσμώτες του θα ένοιωθε οίκτο γι' αυτούς. Φαντάσου τώρα να επιστρέφει από τον ήλιο στην σπηλιά για να βρεθεί πάλι ανάμεσά τους προκειμένου να μοιραστεί μαζί τους τη γνώση που

έλαβε. Τα μάτια του θα γέμιζαν σκοτάδι και αν προσπαθούσε να ελευθερώσει κάποιον για να τον οδηγήσει στο φως θα τον χλεύαζαν και θα τον οδηγούσαν στον θάνατο.

Αποσυμβολισμός

Το σπήλαιο συμβολίζει την αποτυχημένη πολιτική κοινωνία, στην οποία δεν κυβερνούν οι φιλόσοφοι (όπως στην ιδανική πλατωνική πολιτεία), αλλά δημαγωγοί και διεφθαρμένοι πολιτικοί. Η αιτία της κατάστασης αυτής είναι η απαιδευσία, των πολιτών, που τους κάνει άβουλους και των αρχόντων, που τους κάνει διεφθαρμένους. Η χειραγώγηση στηρίζεται πάντα στην άγνοια.

Οι δεσμώτες του σκοτεινού σπηλαίου, συμβολίζουν τον άνθρωπο που είναι δέσμιος των επιθυμιών του. Επιθυμιών που στην πραγματικότητα δεν του είναι απαραίτητες αλλά του τις επέβαλαν οι άρχοντες του με τις σκιές που συνεχώς του προβάλλουν. Δεν διαθέτει κριτήρια γι' αυτό και στο πνεύμα του κυριαρχούν οι ψευδαισθήσεις, ακόμα και οι δεισιδαιμονίες. Εξ' αιτίας της ανυπαρξίας των κριτηρίων ή λόγω σύγχυσης των πληροφοριών ταυτίζει τη φαντασίωση με την πραγματικότητα. Δε δύναται να διακρίνει την πραγματικότητα από την ψευδοπραγματικότητα ή, αλλιώς, δε διαθέτει εκείνα τα κριτήρια που θα του επέτρεπαν να διακρίνει την (κανονική) πραγματικότητα από εκείνη που θα ήθελε ο ίδιος να είναι πραγματικότητα. Θεωρούν ότι οι σκιές και οι αντίλαλοι είναι η αλήθεια των όντων, ακριβώς γιατί έτσι έμαθαν από παιδιά να αναγνωρίζουν αυτό τον κόσμο. Δεν μπορείς να γνωρίζεις κάτι αν δεν το έχεις ζήσει. Θα αντιδράσουν, επομένως, εναντίον όποιου προσπαθήσει να τους οδηγήσει προς μια άλλη πραγματικότητα. Μπορεί ακόμα και να τον σκοτώσουν ή να τον θεωρήσουν σαν κάποιο τρελό και γραφικό. Στη συνέχεια της αλληγορίας, ο Πλάτωνας αναφέρει, ότι οι ίδιοι οι δεσμώτες θα σκοτώσουν αυτόν που μπόρεσε να αποδράσει και να βγει από το σπήλαιο.

Οι αλυσίδες – δεσμά είναι οι αισθήσεις ο υλιστικός τρόπος ζωής και οι σχέσεις, οι συναναστροφές Κρατούν τους ανθρώπους δέσμιους κι ακίνητους από την παιδική τους ηλικία, υποχρεώνοντάς τους να βλέπουν μόνο την εικόνα του κόσμου που έχει οριστεί. Δεν τους αφήνουν να αντιληφθούν την πραγματικότητα με τη βοήθεια της λογικής και υπό το φως της αλήθειας. Σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, οι αλυσίδες μπορούν να παρομοιαστούν με τα εμπόδια που συναντάμε στη ζωή μας, με την προσήλωσή μας στα υλικά αγαθά που μας κρατούν μακριά από τη θέαση των αληθινών αρχετύπων.

Οι αλυσοδεμένοι σύντροφοι του είναι οι κοινοί άνθρωποι που, έχοντας εθιστεί στις απατηλές παραστάσεις των αισθητών πραγμάτων, ζουν, χωρίς να το ξέρουν, μέσα στο ψέμα.

Ο κόσμος του σπηλαίου απεικονίζει την εμμονή της ψυχής στις αισθήσεις και την υπερεκτίμησή τους, την παντελή κυριαρχία της επιθυμίας πάνω στη λογική.

Οι άνθρωποι, από αρχαιότατες εποχές ως σήμερα, ζούμε φυλακισμένοι στα σώματα μας, μέσα στις παραισθήσεις, τις ψευδαισθήσεις και τις αυταπάτες μας που δημιουργούνται από τον εγωκεντρισμό, την επιθυμία για κτήσεις και εξουσία, τον ατομικισμό, την αδιαφορία για τους άλλους, την προσκόλληση μόνο στις σωματικές μας ανάγκες και σε αυτές που μας προστάζει η αυτοϊκανοποίηση του εαυτού μας και

την υπακοή σε αυτό που μας παρουσιάζουν ως πραγματικό και ως μοναδική μας επιλογή για ζωή.

Για να γνωρίσουμε την αλήθεια, πρέπει ν' αποτινάξουμε τα δεσμά των αισθήσεων αλλά και τα δεσμά των ποικίλων εξουσιαστών, που αφήνουν ν' αντιλαμβανόμαστε μόνο τις απατηλές σκιές της πραγματικότητας.

Ο μύθος της σπηλιάς είναι ίσως ένα από τα πιο αποκαλυπτικά κείμενα που μας άφησε ο Πλάτωνας. Βασίζεται σε μια βαθιά αλήθεια που κατέχει ένας μυημένος και προσπαθεί να την βγάλει προς τα έξω με μια μορφή μύθου για να γίνει αντιληπτή. Καθένας που ακούει αυτόν τον μύθο, ακόμα και ο πιο σκεπτικιστής, αισθάνεται ότι έχει κάποια βάση, μιας και αγγίζει ευαίσθητες χορδές μέσα του κάνοντας τον έστω και για λίγο να ξανά στοχαστεί για την ζωή του. Ο μύθος αυτός είναι διαχρονικός και το μήνυμά του μεταφέρθηκε μέχρι τις μέρες μας. Έχει χρησιμοποιηθεί σε αρκετές εκδοχές, κυρίως στον κινηματογράφο, με ταινίες όπως το *Dark City*, *Matrix*, *Snow Piercer* και βιβλία όπως ο «Θαυμαστός καινούργιος κόσμος» το «1984» και άλλα πολλά. Το μήνυμά είναι πάντα το ίδιο. Ο άνθρωπος είναι δεσμώτης κάποιων αρχόντων (βοσκών), κυρίως λόγω της δικής του άγνοιας, που συνεχώς εκμεταλλεύονται και τροφοδοτούν οι άρχοντες για να τον χειρίζονται. Έτσι, για να ελέγχει κάτι (π.χ. πρόβατα) πρέπει να τα υπηρετεί και να τα προστατεύεις πολύ καλά. Πρέπει να είσαι βέβαιος ότι αυτοί τους οποίους εξουσιάζεις, παραμένουν τόσο ευτυχείς και υπνωτισμένοι μέσα σε αυτή την ζωή που τους έχεις κατασκευάσει, ώστε ποτέ δεν θα σκεφτούν την ελευθερία τους, πόσο μάλλον να την αναζητήσουν.

Εκλεκτός είναι αυτός που είδε την αλήθεια και θέλει να γυρίσει να την πει στους άλλους ανθρώπους, με κίνδυνο να συγκρουστεί με αυτούς που θέλουν το ποίμνιο περιορισμένο και εκμεταλλεύσιμο. Κανείς δεν θέλει τα «πρόβατά» του να τον εγκαταλείψουν. Θα πείσουν τα ίδια τα πρόβατα να σταυρώσουν τον επαναστάτη.

Ο Πλάτωνας ουσιαστικά προσπαθεί να μας αφυπνίσει. Εμείς δεν μπορούμε να αναγκάσουμε κανένα να ξυπνήσει με το ζόρι. Αυτό όμως που έχουμε υποχρέωση είναι να καταστήσουμε εμφανή και προσβάσιμη την έξοδο από το τούνελ γι' αυτούς, που έχουν κουραστεί να ζουν στο όνειρο-εφιάλτη και η ψυχή τους είναι έτοιμη να «ακούσει» την φωνή της σιγής.

Δεν είναι χρήσιμο να περιμένουμε την έλευση ενός νέου ιδανικότερου ηγέτη για να μας σώσει από τις ψευδαισθήσεις. Ο καθένας μας με τη δική του προσωπική προσπάθεια χρειάζεται πρώτα από όλα να γίνει σωτήρας του εαυτού του!

Βιβλιογραφία:

Πλάτωνος Πολιτεία. Εκδόσεις Πόλις

<https://www.iolaos-lapisphilosophorum.net/single-post/2016/11/21/>

<https://www.lecturesbureau.gr/1/plato-analysis-part-1/>

http://www.livein.gr/index.php?ttl=H_Platwnikh_Allhgoria_tou_Sphlaiou_Perigrafh_kai_Analush_tou_Muthou

Επιπρόσθετα: Η περιγραφή του μύθου από τον Πλάτωνα

https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=530&m=1